№ 49. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 23 — 1876 — ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 23 № 49.

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ:
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը [illegible] պ. [illegible] և [illegible] ում.
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՄՇԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

կը հրատարակվի եկող 1877 Թվից շաբաթը երկու անգամ. Տարեկան գինը 7 րուբլ, կէս տարվանը 4 րուբլ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Արեւելեան խնդիրը։—Ներքին տեսութիւն։ Մեր օրիորդական բաց դպրոցները։ Դարձեալ շերամապահութեան մասին։ Նամակ Երեւանից։ Նամակ Վաղարշապատից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Անգլիա և Թիւրքիայի հայերը։ Նամակ Կ. Պօլսից։—Խառն լուրեր։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Եղած բան։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

—

Արեւելեան խնդիրը մի նոր շրջան է մտել: Զինադադարը երկարացրած է մինչև մարտի 1-ը: կոնֆերենցիան շարունակում է իր նիստերը, Թիւրքիան յայտնել է սահմանադրական լայն, ընդարձակ իրաւունքներ իր հպատակներին, Եւրոպան յոյս ունի դեռ ևս առանց պատերազմի, առանց արիւն Թափելու, խաղաղական ճանապարհով արեւելեան հարցը վճռելու:

Եթէ տեսական կէտից միայն նայելիս լինենք Թիւրքաց տէրութենից իր հպատակներին շնորհված սահմանադրութեան վրա, պէտք է խոստովանենք որ նրանք բաղդաւոր կը լինէին այդ տեսակ սահմանադրութիւն ունենալու: Բայց ո՞վ է երաշխաւոր որ այդ սահմանադրութիւնը ճշմարիտ կիրագործվի և չի մնայ միայն մի անպէտք, անգործադրած և անգործադրելի Թղթի կտոր…

Մի՞թէ հաւանական է, մի՞թէ հնարաւոր է որ մի երկիր այդպէս յանկարծակի կերպով լուսաւորվէր, ամենախոր, ամենազզվելի բարբարոսութենից անմիջապէս անցնէր ամենաազատամիտ երկիրների շարքը…. Մեր կարծիքով դա անկարելի բան է: Եւ մի՞թէ Անգլիան, որ ինքն դարերով, հետզհետէ զարգացել է և հասել է մինչև ազատութիւնը, մի՞թէ ինքն Անգլիան, որ դրդել է Թիւրքիային յայտնել այդ սահմանադրութիւնը, ինքն Անգլիան, ասում ենք, հաւատո՞ւմ է Թիւրքաց սահմանադրութեան իրագործման կարելութեանը…. Չենք կարծում:

Եւ ինչ ծիծաղելի, ինչ տխուր, անմխիթար երևոյթ՝ մի կողմից տէրութիւնը յայտնում է փառաւոր, ընդարձակ սահմանադրութիւն, իսկ միւս կողմից հպատակ ազգութիւնները՝ յոյները, հայերը և այլն, հաւատ չընծայելով այդ օդային խոստումներին, դիմում են աղերսներով Թէ իրանց տէրութեանը, Թէ օտար պետութիւնների ներկայացուցիչներին, խնդրելով պաշտպանել նրանց Թիւրքերի հալածանքների և ճնշումների դէմ: Ուրեմն այդ սահմանադրական կանոնադրութիւնը որ այդքան լայն իրաւունքներ է տալիս Թիւրքիահպատակ ազգերին, չէ տալիս նրանց առաջին, ամենաանհրաժեշտ իրաւունքը՝ անձի ապահովութեան իրաւունքը….

Զարմանալի տեսարան: Թիւրքաց սահմանադրութիւնը հրատարակված է,—բայց ոչ Եւրոպան է հաւատում Թիւրքիայի խոստումներին և պահանջում է նրանից ապահովութիւններ, գարանտիաներ, որ այդ խոստումները լոկ խօսք չը մնան, սահմանադրութիւնը, կամ խոստացած արտօնութիւնները չը դառնան անպէտք կտոր Թուղթ,—ոչ էլ իրանք Թիւրքիահպատակ ազգերը հաւատում են իրանց տէրութեան խոստումներին…

Եւ մի՞թէ Անգլիան ճշմարիտ, անկեղծ կերպով հաւատում է Թիւրքիայի խոստումներին, և չը գիտէ Թէ այդ սահմանադրութիւնը, ինչպէս Թիւրքիայի բոլոր անցած խոստումները՝ խորամանկ, նենգաւոր աչքակապութիւններ են, աւելի ոչինչ:

Դարձեալ Եւրոպան չը հաւատալով Թիւրքիայի խոստումներին, կամ Թոյլ կը տայ արեւելեան հարցը պատերազմով վճռելու, կամ եթէ կը համաձայնվի խաղաղ ճանապարհով վճռել հարցը, անպատճառ կը պահանջէ գարանտիաներ, և կը պաշարի իր զօրքերով Թիւրքիայի նահանգներից մի քանիներ մինչև որ Օսմանեան պետութիւնը իր խոստումները գոնէ մասամբ կիրագործէ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐ ՕՐԻՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

—

Մեր սիրտը ուրախանում է, երբ անցնելով ԹԻՖԼԻՍԻ փողոցներով ժամը 2-ին կէսօրից յետոյ, տեսնում ենք զուարթ և առողջ օրիորդներին, որոնք արագ և հաստատ քայլերով, գրքերը ձեռքերին՝ խումբ խումբ դուրս են գալիս իգական գիմնազիայից: Մենք դեռ յիշում ենք այն ժամանակները, երբ ամբողջ Թիֆլիսում կար միայն մի իգական դպրոց, այն է ինստիտուտը: Այդ փակված ուսումնարանը աւելի էլ նպաստում էր մեր այնպէս էլ փակ և անշարժ ընտանեկան կեանքի մէջ ապրող օրիորդների Ֆիզիկական անզարգացմանը: Ահագին զանազանութիւն կայ մեր այժմեան ուսում առնող օրիորդների Ֆիզիկական զարգացման և նրանց մայրերի մէջ: Այժմ բացի իգական գիմնազիայից, բացի պետական և մասնաւոր բազմաԹիւ օրիորդական բաց դպրոցներից, մենք ունենք նոյնպէս և հայոց օրիորդական դպրոցներ: Յայտնի է Թէ ինչպէս տղան, նոյնպէս և աղջիկը աւելի են զարգանում Թէ Ֆիզիկապէս, Թէ մտաւորապէս բաց դըպրոցներում քան Թէ փակված ուսումնարաններում: Ցանկալի է ուրեմն որ մեր Թիֆլիսի հայոց հասարակութիւնը աւելի նպաստէր իր բոլոր ոյժով օրիորդական այդ դպրոցներին, ցանկալի է որ մեր միջից կազմվէր մի գումար, որով կարողանայինք պահել օրիորդական գիմնազիայում աղքատ հայ աշակերտուհիներին, միջոց տալով մեր օրիորդներից որքան հնարաւոր է մեծ Թւին մտնել այդ բարեկարգված դպրոցը, նորա մէջ աւանդվող հաստատ, հիմնաւոր ուսումը վայելելու համար: Ցանկալի է նոյնպէս որ բացի ստիպենդիայից, կամ գոնէ շարունակ նուիրատուութիւններից մեր հայոց հասարակութիւնը մի հաստատ գումար իրանից նշանակէր, իր ծախսով հայոց լեզուի վարժապետներ մեր իգական գիմնազիայում պահելու համար: Վերջապէս մեր հասարակութիւնը պէտք է հասկանայ որ այն հասարակութիւնը միայն իրաւունք ունի սպասել ուրիշի օգնութեան, որ ինքն իրան էլ օգնում է:

—

ԴԱՐՁԵԱԼ ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

—

Շերամապահների Միլանի միջազգային ժողովի մասին պ. Զէյդլէցի զեկուցումը համառօտաբար ընԹերցողաց ներկայացնելուց յետոյ, *) կամենում եմ մի քանի խօսք ես աւելացնել, ցոյց տալով Թէ մեզանում ինչ արգելքներ են սպասում շերամապահութեան:

Ինչպէս տեսան ընԹերցողք, շերամի հիւանդութիւնը գտնուել է համարեայ բոլոր աշխարհիս վերա, բայց դորանից ազատուելու համար աշխատել են գիտութեան միջոցով նորա առաջն առնել, որ և արդէն բաւականին պսակուել է յաջողութեամբ: Այս վերջին տարիներում Ֆրանսիայում հաւաքած կոկոնը ցոյց է տալիս, որ այն ժամանակից երբ սկսած են գործ դնել Պաստերի սերմնահանութեան եղանակը, բաւականին աւելացած է կոկոնի տարեկան քանակութիւնը:

Իսկ այդ Պաստերի անուանեալ եղանակը կայանում է միայն նորանում, որ ամենայն զգուշութեամբ աշխատում են սերմնահանութեան համար չը վեր առնել հիւանդ Թրթուր և այս նպատակի համար Պաստերը չէ բաւականանում խոշորացոյցով Թրթուրների վերա արած ամենանուրբ զննողութիւններովը, այլ նաև նոցա, Թրթուրների, մարմինները պահելով, չորանալուց յետոյ ևս ենԹարկում է քիմիական քննութիւնների, հաստատ համոզուելու որ երբէք տկարութեան նշան չեն ունեցել, իսկ եթէ որ և իցէ տե-

*) Տես «Մշակ» համար 46.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՂԱԾ ԲԱՆ

—

«Կէր ու չկէր մէ պառաւ կնիկ։ Սա ունէր իրեք տղայ՝ Եագօր, Վասօ, Շաչօ։ Էս պառաւ կընգայ մարԹը շուտ ձիր ցաւը տարաւ. խռխռելու ժամանակը կանչից սա իր կնգան վուրԹկերանցը, օխնից սրանցը ու էսպէս խրատից։ «Վուրթիք, ես մեռնում իմ, ձիզ վունչինչ չիմ Թողնում, պէտք է ամէնքդ չալիշ գաք, վուր ձիզ համա մէ կտուր հաց ճարիք, դեղին մի Ջըգրեցնիք, նա հիմի ձիզ համա դեղա էլ է, մամա էլ է, հիմի նա պիտի մտիկ անի ձիզ ու դուք էլ նրան պատուիք, գիդենաք վուր ովուր դեղին ու մամին կու սիրէ, Աստուծ նրան չի կորցնի։» Էսպէս խօսալով միր Եօվանէն հոգին էրիտ։

Մնաց վուրփեւերի կնիկը իրա իրէք տղով, ինքը ղարիբաԹով կնիկ էր, վուրԹիքն էլ դեղին մտիկ անելով ղարիբաԹով էին ապրում, մէ չալին երկու չալի էին շինում։ Եագօրը, Վասօն, Շաչօն դուքաններում աշկերտ էին, ղոչաղ, աչքաբաց, ամէն բանը շուտով սովրում էին։ Իրանց խելօքութենով, մարիփաԹով, սրանք շուտով Թանխա շինեցին, միջի փողոցումը դուքան բաց արին, լաւ առուտուր էին անում, իրանց համա մունջի մունջ։ Քիչ վուր սըրանց մէջքին իղ քուռեցաւ, էս միր տղերքը խիլքին զոր տուին. Եագօրը ուզից պսակվի։ «Դեղի», մէ օր ասաւ սա իրա դեղին, «էս ուզում իմ կընիկ ուզի, ինձ համա տուն տիղ սարքիմ, դուն ինչ կօսիս»։—«Վուրթի Եագօր, ջէր ինչ վախտ է, ջէր մէ մէջքդ ղաիմացրու, մէ քանի չալի գաղէ, վուրԹի, յետոյ կնիկ էլ կու ճարվի, լաւ բաժինք էլ կուտան, ինձ համա կնիկդ էլ չալ էլ կու բերէ, մոցիքունիրն էլ մէ խօսքով դոնիրդ կու կոտրեն»։ Էսպէս էր խօսում միր պառաւ Շուշանը։ Քանի օրիրը անց էին կենում. միր պառաւը Թլանում էր. սա փիքր արաւ, փիքր արաւ ու ասաւ. «չէ, լաւ կուլի վուր իմ Եագօրի համա կնիկ ուզիմ. Եագօրի Թագը վուր տեմնիմ, էլ ինչ դարդ կունենամ, իմ աչքի լուսի, իմ խօխուրդ տղի համիքը մէ կի տեմնիմ ու Թէգուզ էն նմուտին մեռնիմ, ամա լաւ կուլէր Եագօրի վուրԹուն էլ էի տեսի, շատ լաւ կուլէր։ Էհ փառք իմ Աստծուն, իրա կամքն է»։ Պառաւ կնգայ զահլէն տարան մօցիքունիրը։ Մօցիքուլ Թալալը գալիս էր ու գնում էր, ուզում էր մէ չօլախ աղջիկ կպցնի, ամա խիղճը չը կարողացաւ։ Մօցիքուլ Օսանէն էլ վուտը տուն էղի Շուշանի մօտ, զահլէն տարաւ խղճինը։ «Քա ինչխս քրքրվում, քու տղէն խօ չինովնիկ չէ, վուր մինձ մինձ խօսում, մէ դուքան ունէ էլի, էն էլ իրեք աղբրտերանցն է. աւելի մինձ տան կայեանք էլ չունիք վուր ասիմ»։ Էսպէս էր խօսում Օսանէն, մէ խօսքով աշխատում էր էս բանը գլուխ բերի մէ տաս Թուման էլի առաջ կուլլի. վունց վուր էլաւ, բան գլուխ բերին, Եագօրին պսակեցին Քարափի Թաղըցի աղջկայ վրա։ Շուշանին իրա հարսը չը դուր էկաւ. ջէր իրէք օրվայ նուրահարս էր, սկեսուրի հիտ տրխտրխկալի խօսում էր, վիրջը վիրջը էնէնց լիզուն աճը տուից, վուր սկեսուրին էլ քոփակ կանչից։ Էհ, խիղճ Շուշանը դարդեմէն հիւընդացաւ, տիղը նընգաւ ու շուտով ձիր ցաւը տարաւ, արժանի էլաւ իրա խօխուրդ Եագօրի հուղ ածելուն իր երեսի վրա։ Շուտով մոռացան աղբրտիքը իրանց դեղին, Թողին իրանց առաջուան հին տունը Նորաշնի Թաղումը, բռնեցին նուրը Սօլօլա՚լի վրա. լաւ սարքեցան, կարգեցան։ Սրանց բանիրը լաւ էր գնում, ամա քիչ վուր տեսան փուղիրը իրանց կընէն է գալիս, բաց արին էլի ուրիշ դուքան, դուքան ասի, դուքան ձիր լահիղ է, մաղազիա, դուքան կի չէ, կարծում էին Թէ աւելի դաղում կուլի. շահով փուղիր վիրկալան ու իրանց առուտուրը առաջ տարան, ամա ուրիշի փուղերով չըրփրԹալ լաւ բան չէ։ Մօցիքունիրը հիմի Վասօի զահլէն տարան, սրա իշտահն էլ բաց էլաւ, սա էլ մէ Կօլօլթաղըցի աղջիկ ուզից լաւ բաժինքով. ամմ մնամ անիրը խափից՝ իրեք հարուր Թումնի տիղ, երկու հարուր էրիտ։ «Վա՜ խ ինչո՞վ իմ ձիզանից պակաս», մէ օր ասաւ Շաչօն, «ես էլ լաւ դուզիմ, ես մարդ չիմ»։ Սա էլ պսակվից քիչ դաւի ղարաբով, կնիկը լաւ բաժինք չունէր, ինքը պառաւ էր, քիչ էլ լպստած։ Աղջիկը Գօրըցի էր.

Էհ հիմի իրէքն էլ կնիկ ունէին, իրէքն էլ մէտի ապրում էին, ամա շուտ շուտ գզգլւում էին տեքեր կնգտիքը։ Եագօրի կնիկը շատ սատանայ աղջիկ էր, մարԹուն վունց ուզում էր էնէնց էր շուր բերում, տեքրտերանց աղջիկը խելօք նստում էր, միԹամ վունչինչ չկայ, տեքերկնգտերանցը կռւեցնում էր, ինքը Թամաշա էր անում։ Գօրըցին էլ պակաս չէր անում, սա էլ լաւ էրգէն լիզու ունէր, մէնակ Վասօի կնիկը խելօք, հալալ աղջիկ էր, ամմ սրան էլ գժւեցրին. մէ խօսքով տեքերկնգտիքը մէկ մէկու հիդ էնէնց էին, ինչպէս կապած շան հիտ։ Վիրջը բանը էն տիղը հասաւ. վուր աղբրտերանց զահլէն գնաց, կամեցան բաժնվիլ։ «Ադպէր էսպէս բան տեսիլ իք», ասում էր Շաչօն, «մէկ մէկու աչքումը չին ուզում լուս տեմնի՝ էս, ասմէ մինձ տեքերկնիկս, գլասի դերիա ունէ, էս ասմէ սալօփ ունէ, էս ասմէ մարքրտի տէր օղորմեա ունէ, ես կի վունչինչ չունիմ ասմէ. դուք էլ հիմի կու աւտաք. տօ էն էլ ունէ, ամէն բանն էլ ունէ, ամա տրաքում է Թէ հէնց ինչի էնԹաւուր չէ. վուր Ջուրը ննկնիմ, տէր Աստուած, էսպէս բան տեսիլ իք, ա՛ի քանդւիլ էր էն օրը ես գօրըցի մատրաբազ աղջիկ չէի ուզի. ինձ կու մաշէ, կու հալէ։ Ինչ էի անում կնիկ, ես ինձ համա լաւ ապրում էի, իմ քեֆի վրա ման էի գալի, կնիկ ուզեցի ձեռն ու վուտս կապւեցաւ. ինչ որ էլաւ չէլաւ, պէտք է բաժնւինք»։ Աղբրտիքը կանչեցին միջի մարդիք. միջի մարդիքը մէ օԹախումը բաժնում էին, մեկելումը տեքեր կնգտիքը մէկ մէկու օխնում էին. Եագօրի կնիկն ասում էր «էս ձիզ վրա լաւ բաժինք ունէի, օջախի վուրԹի իմ, դո՛ւք ովքիր իք, մէկը գօրըցի հօտրոեկայ է, մէկն էլ չանԹաղցի է. ձիր մարԹիքն էլ իմ մարԹու Թանխով էն նստած»։ «Գնա՛խս, դնա՛խս» ծկծըղկում էր գօրըցին, «իմ մամէն ձիզ պէս ճուրտիր ունէ, քու բաժինքը ինչով էր լաւ իմի վրա լաւ. խուղիմ քու գլուխը, դուն էլ կօսիս քաղքցի իմ. Թէ դուն քաղքցի իս, ավտաս ինձ վրա լաւ իս խաղում լօտօ. իս ռուսերէն էլ իմ խօսում, դուն մէ փչտոյ էլ չես իմանում»։ Վասօի կնիկը մունջ

սակ Թրթուրի մարմինը հիւանդութեան նշան ցոյց տայ, այն ժամանակ նորանից ստացած սերմերը իբրև անպէտք դէն է ձգում, բոտ որում իւրաքանչիւր տեսակների սերմերը պահում է առանձին առանձին քսակների մէջ:

Այժմ տեսնենք թէ մեզանում ինչ միջոցներ են գործ դնում: Ամենից առաջ պէտք է յայտնել այն անմխիթար իրողութիւնը, որ մեզանում (խօսքս գլխաւորաբար վերաբերում է Ագուլիսի կողմերին), ժողովուրդը յուսահատուած տեղական սերմի անյաջողութիւնից, որ հետևեց արդէն 60 թուականներում սկսած շերամի հիւանդութեան, և այլ ևս բոլորովին անօգուտ համարելով տեղում սերմ հանելը, առնում է զանազան անհաւատալի մարդիկների օտար տեղերից բերածը և վճարում է բարձր գին, առանց մտածելու թէ արդեօք իւր գնած սերմը հիւանդոտ թրթուրից է, թէ առողջ, փոքր ինչ պիտանացու տեսակ կոկոնից է, թէ ոչ, և մինչև անգամ աւելորդ էլ է համարում այդ մասին մտածել, որովհետև նա հաւատացած է՝ որ եթէ Աստուած ուզենայ, թէ կուզ բոլորովին փուչ սերմերից էլ, կարող է յառաջացնել ամենագեղեցիկ տեսակ կոկոն: Ուրեմն նրա բոլոր աշխատութիւնը մնում է միմիայն որդերի վերա խնամողութիւն անելու. բայց արդեօ՞ք նա հաստատ ծանօթ է որդի կեանքի, նորա փոփոխութիւնների հետ, գիտէ թէ ինչ հանգամանքներ կարող են ազդեցութիւն ունենալ նորա վերա, գիտէ արդեօ՞ք որ որդն էլ, ինչպէս ուրիշ շնչաւոր կենդանիքը, կարող է հիւանդանալ և թէ կարելի է արդեօ՞ք զանազան միջոցներով այդ հիւանդութեան առաջն առնել:— Ոչ, երբէք նա չի համաձայնուի, որ որդնը զանազան անյաջող հանգամանքների ազդեցութեան տակ կարող է հիւանդանալ, թէ շերամի ներկայ անյաջողութիւնը այդ հիւանդութեան արգասիքն է, այլ այդ անյաջողութիւնը Աստուծոյ ղրկած պատիժ է համարում մարդկային սեռի յանցանաց համար, ուստի և նա աշխատում է միայն Աստուծուն իրա հետ հաշտեցնել: Եւ այս առթիւ նորա գործադրած միջոցներն են՝ Աւագ հինգշաբթի սերմը հեռները տանել եկեղեցին, սերմի մէջ ձգել մի քանի կտոր նշխար, լուանալ օրհնուած ջրով, երբ որդերի վերա տկարութիւն նշմարուի՝ երեկոյեան մի երկու ջուխտ մոմ վառել որ և իցէ զօրաւոր սուրբի անուամբ, կամ մի զոհ յանձն առնել Աստուծոյ համար, անթառամ ծաղկով (որ բերում են սուրբ Կարապետ ուխտ գնացողները) օրհնեալ ջուր սրսկել որդերի վերա և այլն. բոժոժը լաւ և ամուր լինելու համար՝ սերմի մէջ մի ոսկի փող ձգել, առատ լինելու համար ցորենի հատիկ ձգել.... Բայց երբ այս բոլորից յետոյ ևս բոժոժը անյաջող է դուրս գալիս, այն ժամանակ իրան մխիթարում է ասելով „թէ բաղդ չունէր այն անձը, որի անուամբ պահած էր այն տարուայ շերամը“, կամ աւելի պարզաբար „մեր մեղքերի պատիժն է“:

Ահա քանի այսպիսի նախապաշարմունքնե- [illegible] նու ամենայնիւ յուսալի է որ երբ հիմնաւորապէս ուսումնասիրեն շերամապահութիւնը, ստանան կատարեալ յաջողութիւն:

2.) Աշակերտներ ուղարկել Եւրոպայի զանազան տեղերում հիմնուած շերամապահական ուսումնարանները շերամապահութիւնը հիմնաւորապէս ուսումնասիրելու, շերամի հիւանդութեան դէմ գործադրելի միջոցները և սերմնահանութեան եղանակը հաստատ ուսանելու, որոնք վերադառնալով սկսեն իրանց ուսածները ժողովրդի մէջ տարածել: Այդպիսի ուսումնարաններ կան Ֆրանսիայում, Իտալիայում և այլ տեղեր, նոյնպէս և Ռուսաստանի Մոսկուա քաղաքում: Թէև յուսալի չէ որ մեր գիւղացիք կարողանան համաձայնուիլ և հասարակաց ծախսով աշակերտներ ղրկել, բայց կան շատ այնպիսի ծնողներ, որ միջոց ունեն իրենք առանց օգնութեան իրենց զաւակաց ուղարկելու, թող այնպիսիքը միամիտ լինեն որ իրենց որդիքը վերադառնալով ուրիշ արհեստաւորներից պակաս միջոց չեն ունենալ շահուելու:

3.) Առ այժմ, մինչև սերմնահանութեան կատարեալ յաջողութիւն գտնելը, իրանցից հաւատարիմ մարդիկ գնան Թուրքաստանի կամ Խորասանի կողմերը (այժմ գլխաւորաբար այդ կողմերի սերմն են գործածում) իրանց ձեռքով սերմ հանելու և բերելու, կամ թէ բերել տան Ֆրանսիայի, Իտալիայի կամ գոնէ Մոսկուայի շերամապահական ուսումնարաններից:

Ս. Յ. Մակարեանց

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Դեկտեմբերի 2-ին

Երևանում մինչև այսօր ցուրտ չէ եղել, թէև առաւօտեան՝ ջուրը քիչ ծածկվում է սառուցով: Մի քանի օրուայ անձրևի պատճառով քաղաքի փողոցներում այնքան ցեխ է, որ անցկենալը անգամ անկարելի է լինում: Մեր քաղաքային կառավարութիւնը քաղաքի մաքրութեան համար բոլորովին ուշադրութիւն չէ դարձնում, փողոցներում ամեն տեսակ աղբի հետ կարելի է տեսնել սատկած շներ, կատուներ, հաւեր և այլն:

Մեր վաճառանոցը տենդային դրութեան մէջ է. շաքարը կամ թանգանում է կամ էժանանում. նա 6 րուբլից և 80 կոպէկից յանկարծ բարձրացաւ մինչև 9 ր. 50 կ., յետոյ իջաւ մինչև 8 րուբլ, իսկ այս օրերումս էլի բարձրացել է մինչև 9 ր. 20 կ.: Ցորենի խալվարը (30 պուդ), գնում է 18 րուբլով, գարու խալվարը ծախվում է 10—12 րուբլ, ֆոտոգէնի ֆունտը ծախվում է 9—10 կոպէկ, միսը 5 կոպէկ ֆունտը, իւղի ֆունտը աժէ 23 կոպէկ, հացի ֆունտը $1^3/_4$ կոպէկ:

Ցոյս ունեմ շուտով խօսելու նորերումս այստեղ եղած հայոց թատրոնական ներկայացման մասին:

Ս. Ջէլինսկի

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

Դեկտեմբերի 4-ին

Ձեր պատուական «Մշակ» լրագրի 46-րդ համարում կարդացինք մի կարճ և համառօտ տեղեկութիւն, որ վերաբերում էր Գորիսի արքունական ուսումնարանի հաստատելու մասին անդադար սպասելուն: Այդ մի զարմացական կէտ է որ ամէն մի տեղական զգայուն անձի հետաքրքրութիւնը զարթեցնում է՝ դարձնել իւր ուշադրութիւնը դէպի այն՝ երբ մի նոր երևոյթի վերա, ուրեմն եթէ կը ներէք, կը խօսեմ դորա համար մի քանի խօսք:

Նախ՝ Զանկեզօրը բաղկանում է հարիւրաւոր հայաբնակ գիւղերից, որոց կենտրոնատեղին Գորիս գիւղն է 500 տուն հայ բնակիչներով: Մինչև այսօր չէ գտնուել ոչ Գորիսում և ոչ միւս բազմամարդ գիւղերում գոնէ մասնաւոր կրթարան, այլ բաւականացել են գիւղացիները կարդալ չը գիտցող քահանայի այբ բեն դաս տալովը իրանց զաւակացը, ուր և անտարբեր մնացել են նոյն դրութեան մէջ ինչպէս սրանից շատ տարիներ առաջ կար. ով է հոգս արել այդ մասին. մի քանի խօջաներ կան, սրանց պէտք չէ ուսումը...: Եւ հասարակութիւնը այս և այն խօջայի և աղայի ետքից ընկնելով է բաւականացել. իսկ հարուստ ն ազնուականները (բացառութեամբ մի երկուսի), որոնք պարսկական ոգով զարգացած իրանց անձնական արժանաւորութիւնը ռամիկ ժողովրդի «աղա ծառա եմ» բառերով և երկրպագութիւններովն են փառաւորվում, ուսումնարանական հարցը նոր է ծագել նոցա մէջ....

Երկրորդ՝ եթէ Գորիսեցիք ունեն ուսումնարանի ցանկութիւն ի հարկէ կարող են օրինաւոր եղանակաւ ուսումնարան պահպանել իրանց սեփական ծախքով, որ արդարև կը ներէ նոցա նիւթական միջոցն անել այդ. ինչպէս ես ևս Զանկեզօրցի լինելով և քաջածանօթ նոցա արդի հանգամանաց և դրութեան հետ. բայց... բանն այն է, որ չեն կամենում անգամ կոպէկ ծախսելու իրանց որդոց դաստիարակութեան համար, ձեռները այս և այն կողմը ձգելով են ուզում հասնել իրանց նպատակին. և այդ նշանակում է այն հասարակաց առածը, թէ՝ «տանձ ընկիր բերանս, կոթն էլ դուրսը»: Եթէ հեռաւոր վիճակները նոցա ծանօթ չեն, ապա սահմանակից գաւառները կարող էին օրինակ լինել իրանց ծխական և մասնաւոր դպրոցների ապացոյցներովը, որոնք թէ նիւթապէս և թէ բնակիչներով, իմ կարծիքով, ստորին դասին են պատկանում:

Երրորդ՝ Զանկեզօրը չէ՞ր, որ երբ սրանից մի քանի տարի առաջ ներկայ գաւառապետ պ. Ցարութիւնովը, որ իւր սեփական ծախքով ընդունելութիւն կազմեց հրաւիրելով բոլոր հայաբնակ գիւղերի գլխաւոր անձինքները, և կամենալով նոցա խորհրդով և օժանդակութեամբ մի ուսումնարան բաց անել Գորիս գիւղումը, գաւառի և նոյն իսկ գորիսեցւոց ողորմելի մանկանց կրթութեան համար, Զանկեզօրը չէր որ չը կամեցաւ...: Երբ սկսեց ճաշից յետոյ առաջարկել ուսումնարանի խնդիրը, զանկեզօրցիք չփոթուած չը գիտէին ինչ պատասխան տան: Ով էր այն ձայն բարձրացնողը Զաքարեան լուսթինից, զանկեզօրցի հարուստ և խելօք համարուած անձինքներից մէկը չէ՞ր, որ ասում էր, «աղայ, մունք հ՞ինչ ենք անում սումավարը. մունք գիւղացի մարթընք. մերըն է նա, որ մեր խօխերքը վէսկի վարեն և հաց աշխատեն, ուտեն»:

Թէև մի կողմից այդ պատասխանը ծիծաղ պատճառեց պ. Գաւառապետին, իսկ միւս կողմից սաստիկ զայրոյթ. ասելով թէ՝ «ես ուզեցի որ ուսումնարան լինի որ քո որդիդ քեզ պէս սումավար չասի ուսումնարանին». այս ասելով սաստիկ բարկացաւ, ու ներս մտաւ իւր սենեակը. և բազմականները ցրուեցան. ուրեմն էլ ինչ է ուզում Գորիսեցին ուսումնակարօտ տիտղոսը պոչիցը կըպցնելով: Եթէ կը նշմարուի իմ այս տառերիս մէջ մի անճշտութիւն և կրից յառաջացած անձնականի դիպչող մի կէտ՝ թող յերևան գայ գորիսեցին սրա դէմ պատասխանելու. ապա թէ ոչ, կը խնդրեմ նոցա եթէ կամենում են իրանց զաւակաց ապագայ բարօրութիւնը, թող բարեհաճեն կազմել մի դպրոց, և օրինաւոր հանգամանակութիւններ անելով գումարել մի դրամագլուխ հմուտ հոգաբարձուների միջոցաւ և գործադրել այն ուսումնարանի շարունակութեանը: Եւ մասամբ եկեղեցական դրամոց տոկոսեացն օժանդակութեամբը չքաւոր որբ և աղքատիկ երեխանց ուսման համար, նոյնպէս և միւս բազմամարդ հայ գիւղերում բաց անել մի մի մասնաւոր կրթարան, որ կը բերէ ապագայում ոչ սակաւ օգուտ ուսումնազուրկ մանուկներին:

Սիսական

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 18-ին դեկտեմբերի

Ձեր լրագրի 48 համարում ներքին լուրերի մէջ տպուած մի սխալ տեղեկութեան պատճառով պարք

կանգնած էր իրա համա, լաց էր ըլում խիղճը, ամա էն երկուսը քիչ մնաց մազերիմէն բռնեցին մէկ մէկու: Բաժնուեցան աղբրտիքը դաւի դարաբով, մինձ ղալմաղալով, դուքանի հեսաբը էլի մէկ էր. իրանց համա ջուկ ջուկ ապրում էին: Վրա էրկու դուքանը վուր բաց արին, սրանց վրա խալխը շատ էին խօսում: Կու մօդ ըլէին քարվասլի առաջ պարապ մարդիքը, քաղաքը կու քանդէին, կու շինէին. Դանջակինց Գիգօլին էր էստի մինձ մասլահաթ անողը: «Աղբէր, չէ, վաճառականի բանը սատանէն չի իմանայ, թէ ասիմ իրանց փուղիրն է, էդ վուր հիմի բանեցնում ին, ով տուից էդքանը. տօ Փարսիղ միտդ չէ վուր նորաչնի թաղումը քոխերումն էին կենում, իրանք էլ մէ դըջած մըկներու պէս էին, գլուխը վուր խփիլ էիր, ձէն չէին տայ» վա վունց միտս չէ օխնած, էսղաղամի (ձեռով ցոյց է տալիս) լածիրակնիր էին, հիմի էտէնց դարան». ասում էր Փարսիղը: Էս քարվասլի մօդ հաւաքւող մարդիքը ամէն բանը չուտ ին իմանում: Վուրդի մեռիլ կայ, վուրդի մուքթայ հաց կայ, վուրդի քէլեխ կայ, ով պիտի կուտր ննկնի, ում տանը ինչ ին անում, մէ խօսքով սրանցմէն բան չի անցկենայ. Պառաւ Գեվօն էլ սրանց դաստեմէն է: Միր ողերանց բանիրը քիչ քիչ փիս էին դառնում. առուտուր չկար, ապրանք շատ ունէին: Սրանք փիքր արին, փիքր արին, վիրջը վըճռեցին վրա իրեք մաղալէն բացանին, լաւ ապրին, լաւ խմին, լաւ ուտին, վուր խալխը սրանց հաւատայ ու փուղիրը չահով մավա գնան, փախտոննիր սարքեցին, իջարով տիղիր վիր առան, վրա իրեք մաղազիէն էլ ձքեցին. կնգլիրքն էլ իրանց տնիրը չաստախանա շինեցին, մեծրում էին ամէնքին լաւ բաբաթ գիշիրնիրը անց էին կացնում լօտօ ու նարդի խաղալով, մէ խօսքով սրանք ապրում էին ինչպէս մինձ իշխաննիր: Տեսան աղբրտիքը, վուր փուղիր շատ ին վիրկալնում չահով, ամա առուտուր չկայ, մէ լաւ բան փիքր արին. «Արի, ասաւ Եագօրը—ինչ վուր ապրանք ունինք, մէ մաղազիումը մօդ անինք, մէկը իրիքով զաստրախովատ անինք, յետոյ կրակ տանք, ապրանքը կու էրուի, մինք միր փուղիրը կու ստանանք, պարտքանտէրնիրն էլ զահլէներուս չին տանի, աբա Ալարովին ինչ արին, լաւ փուղիրը ջիբն էդի իրա համա լաւ ապրում է, զուրթ է խօսում ին նրա վրա էլ, ամա ինչ վուր գուզին թող ասին, իմ բանն աչի ովուր գուզէ հաչի»: Չէ,—ասում է Վասօն,— աղբէր էդ քիչ ահալի բան է, ուրիշ բան փիքր անինք. միտդ չէ, խիղճ Լազարովին ինչ արին, վուր քարվասլէն էրից, միզ էլ վայ թէ էնէնց անին, էդ էլ բաղտի բան է, վուր մեքանիսը դուս ին պըրծնում. էդ կի չէ մյ ինչ անինք. ծախինք ինչ ունինք ու չունինք մաղազիէրում էժան էժան, փուղ շինինք, բանկը տանք առանց անունի բիլէթով, տան կայեանքն էլ (կայք) միր կընգդերանց անունով հաստատինք»: Հա էդ լաւ փիքր արիր, էդ շատ լաւ է—ասին մէկէլ աղբրտիքը. աբա հիմի մէկ մէկու ձեռը տանք, Աստուած յիշինք ու էգուց վաղ գնանք Զվէռուլովի մօտ: Սաղ էրկու չաբաթ ման էին գալի պատուական նօտարիուսի մօդ, իրանց բանիրը լաւ շինեցին, ուրիշներու տնիրը քանդեցին: Հիմի էլ ուրիշ դարդ չունէին, լաւ հանգիստ ապրում էին: Մէ չաբաթ գիշիր, երբ վաճառականնիրը իրանց հէսաբը տեսնում ին, մտաւ միր աղերանց մաղազիէն մէ պառաւ վուրփեւերի կնիկ. սա ունէր սրանց մօդ չահով մէ քանի չայ, չահով խիղճը ապրում էր. կնիկը ուզից սրանցմէն էրկու ամսուան չահը: «Դեդի, ասաւ Եագօրը—փուղ չկայ, էս տարի զարար ինք, առուտուր չկէր, քիչ համփիրէ». խափեցին խըղճին, սա էլ փուափուսալով գնաց տուն, շատ լաց էլաւ, վախենում էր փուղիրը չը կորչի: Կնգանից յետոյ էկաւ հարուստ վաճառական Մալանչովի փրիկաշչիկը, սա էլ ուզում էր հեսաբ տեսնի, իրիք հազար թումնի մէ ամսուայ չահը առնէ: Փրիկաշչիկին սաղը ջուղաբ տուին, ասին՝ թէ փուղ չկայ, մէ խօսքով գլխէմէն բաղ արին: Էկաւ փրիկաշչիկը պատմից՝ ինչ վուր ասիլ էին հարուստ վաճառականին. «էսպէս բան կըլի ասմէ աղբէր, էս մունդրէկ տիղը դիփ իմ փուղիրն ին ուտում. էս Հաղիվէսովն է, էս փլանն է, էս փստանն է, էս էլ սրանք ին, տօ էսպէս բան տեսիլ ի՞ք. ամա Աստուած ինձ պատժում է, իմ միղքիրը ինձ չանց է տալի, ես էլ շատ իմ կերի ուրիշի փուղիրը, գձլել իմ, գրփիլ իմ, մեղա Աստուած, մեղա Աստուած, իմ միղքիրն է հարցնում. էլ օջօխին փուղ չիմ տայ, թօրայ, էլ մավա չիմ գնա. ամա էս է վուր առանց չահի փուղ պահիլը լաւ բան չէ»: Էսէնց էր մասլահաթ անում միր Մալանչովը: Հանաք բան չէ խղճի իրիք հազար թումանը կերան: Էկան էս իրեք աղբրտերանց մօդ էլի ուրիշ պարտքանտէրնիր, զոռում էին, գօչում էին, իրանց փուղիրը ուզում էին: Իրիք աղբէրը իրանց երեսնիրը երկաթ էին շինի, վռնչիչ չէին [illegible] Կիրակի օրը լուսացաւ, սաղ քաղաքը իմացաւ, վուր փլաննիրը կուտր ին ննգի, ամէն տիղ սրանց վրա էին խօսում, փէթխալնի էգեղեցումը պատարագի ժամանակ քահանէքն էլ սրանց վրա էին խօսում, աշխարհականնիրն էլ: Պատարագը վիրջացաւ, սանդուխտով ղեվէր էին գալի էրկու պառաւ կնիկ, սրանք էլ մասլահաթ էին անում էս բանի վրա: «Էհ, կէկէլ ջան, դրանց տունը Աստուած քանդէ, էթթավուր մարթիքը հոգի չունին, իրանց տունը շինում ին, ուրիշներունը քանդում ին, աբա ինչ արին Բաբուլօվին, Փանդուրօվին, Հազիվէսովին, լաւ փուղիրը տակն արին, քէփ ին անում.»—«Հա, Սօփիօ ջան, հիմիկուայ ժամանակը քանդվի....» ինչ գուզէ ասին միր աղերանց համա դիփ մէկ է. սրանք իրանց մէջքը ղալմացրին, մանէթը ալթի չահով վերջացրին, մէ քանիսին էլ վունչիչ չը տուին. մէ քանիսին էլ չուրս տարուա վաղով վէկսիլնիր տուին, էն էլ Աստուած գիդէ: Էրկու իրեք տարի կու անցկենա բանը կու մաշվի, էլի լաւ կու ապրին, կու խմին, մաղազիէք էլ կու բաց անին, կնգլիրքն էլ կու քըքըռին, մօղերու էգնէն կու ման գան: Փուղատէրը հիմի ինչ պիտի անի, տանը պահէ՝—կու գողնան, իրան էլ կու սպանին, բանկը տայ՝ չահը քիչ է, քիչ էլ վախենում է վայ թէ էնդի էլ ուտին, մաչ ինչ անէ, վուր ջհանդամը տանէ... մախլաս, էլ խօսիլը չաժէ....

Մօսկվա, 27 նոյեմբերի

***

կը համարեմ բացատրել Էջմիածնայ գաւառապետի արած կարգադրութեան մասին։ Ցայտնի է ամենին որ աւա 300 տարուց աւելի է՝ Էջմիածին իւր ունեցած դօկումենտներով չանվում էր կարել անուանալ գետի Ջրի կէս բաժնով. բայց այս տարի Էջմիածնայ գաւառապետ պ. Խանոզնանցը սկսաւ բոլորովին վանքի այս վաշեմի իրաւունքին դպչել, այսինքն առանց հաճութեան Սինօդի Ջուրը կտրեց բոլորովին և յանձնեց միւս գիւղերին Ջրբաժնի (միրաւ) խորհրդով, որ բնաւ չէր տեսնուած։ Այս տեսնելով Վաղարշապատի հասարակութիւնը խուռն բազմութեամբ յայտնեց Սինօդին այս մասին։ Սինօդի կարգադրութեամբ Ներսէս վարդապետը անձամբ Բիւրական գնաց և խնդրեց նաչալնիկից որ աւա 4 օր է Ջուրը կտրուած է բոլորովին, անգամ Ջուր չը կայ խմելու. նաչալնիկը փոխանակ կարգադրելու որ Ջուրը բաց թողնեն, ներկայութեամբ պրօկուրօրի Սինօդին պատասխանեց որ՝ Ջուրը իմ հրամանովս են կտրած։ Ներսէս վարդապետը պատասխանեց նաչալնիկին թէ՝ ինչու այդպէս մի սաստիկ հրաման պիտի արձակած լինէր դէպի Էջմիածին, այն ինչ գետի կէսը իսկապէս պատկանելութիւն է Էջմիածնի և իրաւունք չունէիք այդպէս կարգադրութիւն անելու։ Նաչալնիկը մի կողմից իրա սխալը ճանաչելով, և միւս կողմից որպէս գի Ջրաբաժնի մօտ ամօթով չը մնայ, ասում է Ներսէս վարդապետին՝ «շատ բարի, երկուշաբթի օրը ես կը գամ և կը կարգադրեմ»։ Պէտք է ասած որ Ջուրը կտրելուց 4 օր չէր, այն է ուրբաթ օրն է լինում խօսակցութիւնը և ինքն պէտք էր գար երկուշաբթի օրը. վերջապէս՝ որպէս գի աւելի անպատուութիւն առաջ չը գայ, Սինօդի անդամք համբերեցին մինչև երկուշաբթի օրը, և այն օրը Գրիգոր և Երեմիա եպիսկոպոսները ներկայանում են նաչալնիկին Շահարլու անուանեալ տեղում։ Մինչև գիշերուայ ժամը 12 թողնում է եպիսկոպոսներին սպասել, ինքն գալիս է Վաղարշապատ, թէ կամենում է արտերին, այգիներին և Էջմիածնապատկան անտառին մօտիկ անելու՝ ուղղակի գալիս է Մարգար Աղամեանցի տունը և այնտեղ մնում է։ Այս ևս, ինչպէս կարծում են, Ջրաբաժնի խորհրդով, որպէս գի ժամանակ անցկենայ և Ջուրը գիւղերը գնայ՝ որ օգուտը շատ լինի.... Այլ թէ իրաւունք ունէր նաչալնիկը վանքի 300 տարուայ սեփական Ջուրը կտրելու և ցանքերին մօտիկ անելու, այդ թողնում ենք առ այժմ։ Երբ վերադառնում է Վաղարշապատից, միմիայն խմելու Ջուր է թողնում, բոլորովին չը լսելով և ուշադրութիւն չը դարձնելով եպիսկոպոսների պահանջին և իրաւունքներին, այլ ընդհակառակն փակել է տալիս Ջրանցքի բերանը և վրէն կնիք է դնում որ երբէք չէ տեսնուած։ Այս անկարգ իրողութիւնները տեսնելով եպիսկոպոսները, վերադառնում են և պատմում Սինօդի միւս անդամոցը։ Նոքա այս լսելով միւս օրը բոլորեքեանք գնում են Շահարլու, որտեղ գալիս է և նաչալնիկը և ոչինչ անօրէնութիւն չէ անում այս մասին։ Այնտեղից վերադառնալով անդամք հեռագրեցին նահանգապետի պաշտօնակատարին (Ձեխօվսկու) Դարալչեկ որ ուղարկի մի աստիճանաւոր՝ խանդակների կարգադրութիւնը քննելու համար։ Ձեխօվսկին հեռագրեց որ ինքն պատուիրել է նաչալնիկին բաւականութիւն տալու վանքին բաց օրինի, բայց ոչինչ կարգադրութիւն չեղաւ։ Այս ամենը տեսնելով անդամները՝ որոշեցին ուղարկել Դարալչեկ Գրիգոր վարդապետին որ այդ բոլոր եղելութիւնը մի առ մի պատմէ նահանգապետի պաշտօնակատարին, և խնդրէ մի օրինաւոր անօրէնութիւն։ Նահանգապետի պաշտօնակատարը լսելով այս առաջարկում է գրաւոր ներկայացնել իրան։

Օգոստոսի 12-ին Գրիգոր վարդապետը խնդրագիր է ներկայացնում, ներկայացնելով նաև Ջրի մասին ունեցած բոլոր իրաւունքները և խանադանցի կարգադրութեանց գրաւոր փաստերը։ Այս ամենը մի առ մի կարդալով նահանգապետի օգնականը խոստացաւ անպատճառ օգոստոսի ամսի 15-ին քննիչ ուղարկել... բայց տարապայմանը քննիչը եկաւ երեք ամսից յետոյ, այն է 20-ին նոյեմբերի և արդէն ժամանակը անցած էր։ Խորհուրդ ենք տալիս պ. յօդուածագրին կարդալ այդ մասին գրած ակտը և այնպէս պաշտպան դուրս գալ։ Նոյնպէս թող կարդայ յօդուածագիրը Ներսէս և Գրիգոր վարդապետների քննիչին տուած թուղթը, որի մէջ յայտնում են նոքա թէ արդէն ժամանակը անցած լինելուն պատճառով խնդրում ենք այգիների և անտառի նկատողութիւնը թողնել գարնան և ժողոված վկաները, որոնք են բոլորը տանուտէրեր և հրավիրուած պօլիցեական կառավարութեան կողմանէ, որոնք կախումն ունեն պօլիցեական կառավարութիւնից, հեռացնել միանգամայն այս գործին մասնակցելուց։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԹԻՖԼԻՍԻ իգական Գիմնազիայի և Պրօգիմնազիայի ամենաաղքատ աշակերտուհիներին օգնելու համար հիմնված ընկերութեան կանոնադրութիւնը հաստատված է Նորին Բարձրութեան Մեծ Իշխան Կովկասեան փոխարքայից և այդ պատճառով ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են այս դեկտեմբերի 27-ին ժամը 12-ին առաւօտեան Թիֆլիսի իգական Գիմնազիայի դահլիճը, կարգադրողական Մասնաժողովի անդամները ընտրելու համար։

—

Վարչութեան թոյլտուութեամբ ԹԻՖԼԻՍԻ իգական Գիմնազիայի և Պրօգիմնազիայի ամենաաղքատ աշակերտուհիներին օգնելու համար հիմնված ընկերութիւնը այս դեկտեմբերի 27-ին Թիֆլիսի ժողովի (Հայոց կլուբի) դահլիճում մի պարահանդէս է տալիս։ Պարահանդիսի սկիզբը 9 ժամին երեկոյեան։ Տոմսակները առաջուց կարելի է ստանալ Բարբարէ Բարատով իշխանուհուց, Օլգա Կազբէկ և Ամալիա Կլիպիանի տիկիններից, և նոյնպէս Կէլբէրի խանութում։ Իսկ պարահանդէսի օրը ժողովի մէջ մտնելու ժամանակ։ Տոմսակների գները՝ պարոնների համար 2 րուբլ։ Տիկինների համար 1 րուբլ։ Ժողովի անդամները վճարում են մուտքի կէսը։ Խօրերի վրա մուտքը արժէ 2 րուբլ։

—

Լօռու ՕՁՈՒՆ գիւղից մեր լրագրին գրում են որ մօտ օրերս գիւղացիները վճարեցին պ. Եաղիգարովին վեց հազար (6000) րուբլ հարկ, և դարձեալ պէտք է տան 400 րուբլ։ Այս այն գիւղն է, որ ունէր վարելահող 2000 դէսիատին, բայց մերձակայ աղնուականները փողով գրաւելով քանի մի գիւղացի անձանց, սեփականացրին իրանց 1500 դէսիատին և դարձեալ չը բաւականանալով սորանով, յիշեալ հարկ էլ առան։

—

ՕՁՈՒՆ գիւղից գրում են մեզ հետևեալը՝ «Ահա ձմեռը հասաւ, բայց ձիւն չէ գալիս, սաստիկ երաշտութիւն է։ Աշնանային և գարնանային ցանած ցորենները դեռ չեն եկել։ Եթէ ձմեռը այսպէս անցնէ, Լօռում սաստիկ թանգութիւն կը լինի։»

—

Մի երիտասարդ ԲԱԳՈՒԻՑ խնդրում է մեզ յայտնել որ իմանալով գործնական առևտրական հաշուապահութիւնը, կամենում է Բագուի մէջ ամենայն տեսակ գործ կատարել կօմիսիայով։ Նա ցանկանում է նոյնպէս գիշերօթիկներ պահել իր մօտ։ Պայմանների մասին ցանկացողները կարող են դիմել իրան երիտասարդին, որի հասցէի մասին կարող են տեղեկանալ «Մշակի» խմբագրատան մէջ։

—

Մի ուրախալի լուր պէտք է յայտնենք հայ ընթերցող հասարակութեանը՝ Գաբրիէլ Սունդուկեանցի «Պէպօ» կօմեդիան վերջապէս տպվեցաւ։ Դա մի գեղեցիկ ընծայ է որ մեր տաղանդաւոր հեղինակը անում է իր հայրենակիցներին նոր տարվայ համար։ «Պէպօ» ծախվում է պ. Զաքարիա Գրիգորեանցի գրավաճառանոցում և նոյնպէս «Մշակի» խմբագրատան մէջ։ Գինը ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ 30 կօպէկ է։ Դրսի քաղաքներից ցանկացողները պէտք է ուղղակի դիմեն Զ. Գրիգորեանցի գրավաճառանոցը, հետևեալ հասցէով «Въ Тифлисъ, въ Кавказскую Книжную Торговлю, З. Грикурова и К-°» աւելացնելով գրքի գնին 5 կօպ. ճանապարհի ծախս։

—

Դեկտեմբերի 15-ին, ժամը 10-ին երեկոյեան ԹԻՖԼԻՍԻ Թամամշովի քարվանսարայի միջին յարկում կրակ ընկաւ մի փոքրիկ խանութը, № 43, որ պատկանում է ղարաբաղցի Պօղոս Տէր-Օհաննէսօվին։ Ապրանքները բոլորովին այրվեցան։ Ասում են որ այդ ապրանքները ապահոված էին 1000 րուբլ գումարով։ Հրդեհի պատճառը մինչև այժմ յայտնի չէ։

—

«Тифл. Вѣстн.» լրագրում կարդում ենք հետևեալը։ Այժմ արդէն ցերեկ ժամանակ ԹԻՖԼԻՍԻ ամենայաճախած փողոցներում ոչ թէ միայն կողոպտում են, բայց և սպանում են։ Դեկտեմբերի 15-ին երեկոյեան 6 ժամին, Պրիկազի շինութենից ոչ հեռու խանչալով վիրաւորված է փօստի կայարանի դարբինը։ Լսվում է թէ գործ այսպէս էր՝ նա թէյ էր խմում այն պանդոկում, որ գտնվում է «Լօնդօն» հիւրանոցից ոչ հեռու, և վճարելու ժամանակ անզգուշութեամբ ցոյց տուեց թէ որքան փող ունի։ Պանդոկից դուրս գալու ժամանակ մի չարագործ յարձակվեցաւ նրա վրա, կամենալով խլել նրանից փողերը, բայց երբ այդ նրան չաջողվեցաւ, չարագործը խանչալով հարուած տուեց նրան փորի մէջ և անյայտացաւ։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ արուեստաւորների ժողովը բաւական լաւ է գնում։ Անդամների թիւը հասնում է արդէն 300-ի։ Ամեն կիրակի օր լինում են ընտանեկան պարահանդէսներ։ Բայց ոչ մի ժողովը, ոչ մի կլուբ չէ կարող և չը պէտք է միմիայն խընջոյքներով զբաղվի, այլ պէտք է մտածէ և կրթողական նպատակ էլ ունենալ։ Ցոյս ունենք որ Թիֆլիսի արուեստաւորների ժողովը շուտով իրագործել կաշխատէ թէ հրապարակական դասախօսութիւններ, և թէ թատրոնական սիրողների ներկայացումներ։

—

«Тифл. Вѣстн.» լրագիրը քանի մի համարներում նկարագրում է ԵՐԵՒԱՆԻ պրօգիմնազիայի կառավարչի պ. Ախմատսկու անվայել վարմունքը աշակերտների հետ և առ հասարակ նրա վարմունքն ու գործունէութիւնը։ Չէ կարելի չը զարմանալ որ մանկավարժ կառավարիչը իրան թոյլ է տալիս այդպէս վարվել իրան յանձնած երեխաների հետ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅԵՐԸ

—

Մենք միշտասում էինք որ Անգլիայից Հայերը ոչինչ չը պէտք է սպասեն և ահա մեր խօսքերը արդարացնում է անգլիական ներկայացուցչի պ. Սալիսբիւրիի վարմունքը Հայ պատգամաւորութեան հետ: „Köln Zeitg.“ լրագրում կարդում ենք որ նորերումս Հայոց պատգամաւորութիւնը Կ. Պօլսի մէջ ներկայացաւ Սալիսբիւրիին, խնդրելով որ Անգլիան էլ ուրիշ եւրոպական տէրութիւնների պէս աչքի առջև ունենայ Թիւրքիահպատակ Հայերի թշուառ դրութիւնը և պաշտպանէ նրանց կօնֆէրէնցիայի մէջ: Պ. Սալիսբիւրին շատ սառը կերպով ընդունեց Հայոց պատգամաւորութիւնը և ասեց նրանց թող դիմեն իրանց խնդիրքով իրանց տէրութեանը:

Ահա ուրեմն այն օգնութիւնը, որ Հայաստանը կարող է սպասել Անգլիայից: Անգլիան երբէք բարեկամական աչքով չէ նայել և չի նայի Հայերի վրա. Հայերը չը պէտք է մոռանան որքան անսիրտ և եսական կերպով վարված է Անգլիան Հնդկաստանի Հայերի հետ:

Անգլիան նայում է Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի վրա որպէս իր բնական ճանապարհի վրա դէպի Հնդկաստան և որովհետև գիտէ թէ այդ երկիրները իրան երբէք պատկանելու չեն, ամեն միջոցներ գործ կը դնէ որ Ասիայի այդ մասը մնայ Թիւրքաց տէրութեան ճնշող և հարստահարող ոյժի ձեռքում, որպէս զի Հայոց աշխատասէր, արդիւնաբերող և զարգացման ընդունակ տարրը երբէք չը զարթնի, երբէք ոչ մի իրաւունք, ոչ մի արտօնութիւն, ոչ մի ինքնավարութիւն չը ստանայ:

Անգլիայի քաղաքականութիւնը այս է, թող այդ հասկանան վերջապէս Հայերը՝ պաշտպանել բոլոր միջոցներով Թիւրքիայի պէս թոյլ, անգոյն, անշնորհ մի և նոյն ժամանակ բարբարոս, վայրենի, կատաղի, մոլեռանդ, առաջադիմութեանը անընդունակ տէրութիւնը, որպէս զի այդ տէրութեանը հըպատակ բոլոր ընդունակ ազգերը, ինչպէս սլավօնացիները, յոյները, բայց մանաւանդ Հայաստանի Հայերը երբէք չը զարգանան, հասցրած լինեն կատարեալ կրաւորականութեանը, հարստահարվեն, ոչնչանան, գաղթեն,—և այդ բոլորը նորա համար որ արևելեան ազգերը ինքնուրոյն կերպով չը զարգանան և չը կարողանան մրցութիւն անել Անգլիայի եսական առևտրական նպատակներին:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

—

Դեկտեմբերի 15-ին

Պատերազմի երկիւղը ամբողջ Կ. Պօլիս մեծ մըտածմունքների մէջ ենթարկած է։ Ամեն կողմերէն հաւաքված զօրքերի գնդերը ուղղակի Էրզրումի կողմը կուղարկէ կառավարութիւնը։ Այն կամաւորները, որոնք Սերբիայի դէմ էին գնացել, այժմ մեծ բազմութեամբ հետզհետէ կը վերադառնան Կ. Պօլիս, որպէս զի երթան Թիւրքիայի ասիական նահանգները։ Առհասարակ Կ. Պօլսի հասարակական կարծիքը սաստիկ լարված է և այստեղ ամենքը մեծ անհամբերութեամբ կը սպասեն և շատ կը ցանկանան պատերազմ։ Լսած ենք որ Ղարսում կայ այժմ 15,000 զօրք և որ գալու են դարձեալ 20,000 չէրքէզներ Կօնդուկով գնդապետին առաջնորդութեամբ։ Կարծեմ որ այս Կօնդուկով (?) գնդապետը պիտի շատ լաւ ծանօթ լինի ռուսներին։ Հայերի դրութիւնը ասիական նահանգներում քանի կերթայ թշուառ պիտի դառնայ, վասն զի Հայաստանում կը հաւաքվի Թիւրքաց զօրքի ամենաչանաւոր մասը, որ բաղկացած է աւազակներէն, թափառական բաղդախնդիրներէն և արիւնարբու մօլեռանդներէն։

Նիւթական կողմէն Թիւրքիան խիստ անմխիթար դրութեան մէջ է։ Կառավարութիւնը մինչև այժմ շատ անճիշտ կը վճարէ թէ իր զինուորականներին, թէ քաղաքական պաշտօնեաներուն իրենց ամսական ռոճիկը, այն ինչ այս տեսակ ծանր դիպուածներուն մէջ ուրիշ տէրութիւնները իրենց զօրքերուն կանխիկ կը վճարէին քանի մի ամսւայ ռոճիկը։ Թիւրքաց տէրութիւն կուզէ լրացնել իր զանձին նիւթական պակասութիւնը փողերը ժողովրդէն բռնի հաւաքելով։ Այժմ Կ. Պօլսի մէջ բռնի կերպով փոխառութեան պէս տոմսակներ կը բաժանէ ժողովրդի մէջ և ստորին ժողովրդէն բռնի կը պահանջէ այն տոմսակին վճարելը, իսկ հարստներուն ամաչցնելով և կամ իրենց ինքնասիրութեան զգացմունքը դրդելով։ Նոյն բանը կընէ և ասիական նահանգներին մէջ։ Զէտր սանճաղէն (ռուսաց սահմանակից գաւառ) տէրութիւնը փոխ է ուզեր 200 սոմար (խալվար) ցորեան, իւղ և այլ պիտոյքներ, և այս փոխ ուզածները ժողովրդէն ստիպմամբ կը հաւաքէ։

Կ. Պօլսի հայ ժողովուրդը ուրախացաւ լսելով թէ Կովկասեան մայրաքաղաքի հայերը խնդրագիր մատուցին իրենց կառավարութեանը, որովհետև այդ իրենց քայլը անելով ապացուցին թէ անտարբեր չեն դէպի իրենց եղբայրների դրութիւնը և ուստի իրենց եղբայրական պարտքը կատարած են իրենց ձայն բարձրացնելով ազգակիցների պաշտպանութեան համար։

Վեց օր շարունակ տիրած էր այստեղ սաստիկ հարաւային քամին, իր կատաղի ընթացքով մեծ վնասներ պատճառելով Բօսֆորի ափերին վրա գտնված բնակութիւններին։ Բօսֆորի վրա երթեւեկութիւն անող շոգենաւերը դադարեցուցին իրենց երթևեկութիւնը, մինչև ծովի հանդարտելը։

Վանէն այս օրերս (դեկտեմբերի 8-ին) սարսափելի լուր մը հասաւ մեզ՝ Վանի մէջ մահմետականները ատելութեամբ երկու հազարի չափ հայոց խանութ այրեր են, որոնց մէջ կար միմիայն հայերի ապրանքներ։ Հրդեհի ժամանակ Թիւրքաց զօրքը, փոխանակ պաշտպանելու կրակի դէմ, կաւերէր խանութները։ Այդ գործին պատճառով կառավարութիւնը Խրիմեան հայրիկին կարգել է քննիչ։

Սեբաստիայէն դարձեալ անախորժ լուրեր մեզի կը հասնին։ Քիւրդերը և Թիւրքերը կը մտնեն հայ գիւղերու եկեղեցիները և պատարագին ժամանակ կիջեցնեն վարագոյրը և կը սկսեն թմբուկներ ածել և պարել։

Կը լսենք թէ խմբագիրներու գործը, որ վերջացած կը համարվէր, վասն զի խմբագիրները գործը քննելէն վերջը յաղթութեամբ վերադարձան Կ. Պօլիս, կառավարութիւնը հրամայած է նորէն քննել, սուտ համարելով խմբագիրներու ձեռքով արած քննութիւնը։

***

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Земледѣльч. газета» շաբաթագրի նոյեմբերի 20-ի համարում կարդում ենք հետևեալը՝ «Ֆիլօկսէրա միջատը ոչնչացնելու համար Գաշէ (Gachez) ֆրանսիացին առաջարկում է մի շատ հասարակ միջոց, այն է հիւանդացած որթերի շարքերի մէջ ցանել կարմիր եգիպտական ցորեն (սիմինդր, кукуруза)։ Ֆիլօկսերան թողնում է խաղողի որթերը և մեծ քանակութեամբ ընկնում է սիմինդրի արմատների վրա։ Անցեալ տարի, ասում է հեղինակը, և մինչև անգամ այս տարու գարնան սիմինդրի ցանքի ժամանակ, խաղողի որթերը բոլորովին ծածկված էին ֆիլօկսերայով, իսկ այժմ ասում է Գաշէն իր նամակում Գիւմային, չը նայելով լաւ դիտելուս, ես չը գտայ որթերի վրա և ոչ մի միջատ. ընդհակառակն նոցա մօտ ցանած սիմինդրի արմատները ծածկված էին ֆիլօկսերայով, մինչդեռ այգուն կից հողի բաժնում ցանած սիմինդրի արմատների վրա չէր նկատվում և ոչ մի պարազիտ։»

***

«Մասիս» լրագիրը գրում է, որ Մարսելում գտնվող հայ վաճառականները կազմակերպեցին շոգենաւերի մի ընկերութիւն, Մարսէլից Փօթիի և Կ. Պօլսի հետ անմիջական յարաբերութիւններ ունենալու համար։ Այդ ընկերութիւնը ունի արդէն երկու շոգենաւ, որոնք պէտք է այդ երթևեկութիւնն անեն՝ մինը անուանվում է «Արմէնիա», իսկ միւսը «Արարատ»։

***

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք և հետևեալը՝ «Թիւրքիայի հայերը բոլոր դաւանութիւնների՝ [...]

սաւորական, կարծիքն և բողոքական, գիտելիքն կ. Փօլի հայ-կաթոլիկական պատրիարքի, մի ամբողջ պատրիարքական խնդրին ...

**

Դեկտեմբերի 20-ին Թիֆլիսի Դումայի նիստում ընտրութիւններն եղան քաղաքային վարչութեան ...

Նով և Մ. Գոլովինով, իսկ պ. Թամամշով ...

**

Երէկ Թիֆլիսի մեջ զրուցին, որ քանի մի ժամանակ առաջ մեզ հաղորդած լուրը ...

Հայտնիներ անձնաւորութիւնների երկու ...

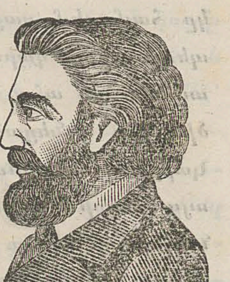

[illegible]

ԳԻՆԸ ՄԻ ՇԻՇԻ ՀԱՄԱՐ 2 ՌՈՒԲԼ

Իւրաքանչիւր շիշի հետ տրվում է և պատրաստելու եղանակը:

ՊՕՄԱԴ
„PASTA EUGENIE"

Այս պօմադը նոր է ... «Pasta» ... «Pasta Eugénie» ...

ՄԻ ՄՐՈՒԱԿԻ ԳԻՆԸ 1 Ր. 60 Կ.

Որի հետ տրվում է և նրա գործածութեան եղանակը:

... «Pasta» ...

Bertha Ries

ՁԵՌՔԵՐԻ ՊՕՄԱԴ

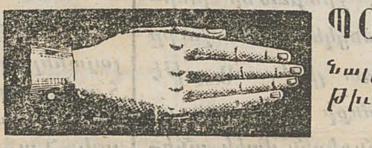

Մրուակի գինը 1 ր. 30 կօպ.

ՄԱԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿ, ... 10 ... 3 ...

ՏՕՂԱՑ.. ԱՆ ԲԱԼԶԱՄ ... 60 կ.

38 (50)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

СМѢСЬ ТРЕСКОВАГО ЖИРА СЪ СОКОМЪ
ПОДЖЕЛУДОЧНОЙ ЖЕЛѢЗЫ
АПТЕКАРЯ ДЕФРЕНА ВЪ ПАРИЖѢ.
(HUILE DE FOIE DE MORUE PANCRÉATIQUE DU Dr DEFRESNE)

Эта смѣсь введенная въ желудокъ, весьма легко переваривается, она имѣетъ видъ бѣлаго масла, лишена совершенно непріятнаго вкуса трескоearлаго жира и даже имѣетъ пріятныи вкусъ сообщенный ему древеснымъ балсамомъ и лав ровишневой водой.

Она растворяетсявъ водѣ, модокѣ, шоколадѣ, кофѣ, буліонѣ, смотря по вкусу больнаго, она переносится самымъ слабымъ желудкомъ, дѣти её принимаютъ безъ малѣйшаго отвращенія.

Пріёмъ : 4 до 8 чаиныхъ ложекъ ежедневно передь обѣдомъ.
Депо : у главныхъ аптекарей и москотильщиковъ.

ГЛИКОНИНОВОЕ МЫЛО СИШЕЛЬ

Большая медаль за заслуги — 8, RUE VIVIENNE, 8 PARIS — Большая медаль за заслуги

На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ. — На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ.

Мыла, носящія названіе глицериновыхъ, вообще несодержатъ въ себѣ ни малѣйшаго слѣда этого вещества, и единственно въ гликониновомъ мылѣ Сишель можно найти это основаніе.

Г. Сишель привилегированымъ способомъ достигъ соединенія глицерины съ яичнымъ желткомъ, изъ чего приготовленное мыло придаетъ кожѣ бѣлизну, бархатистую нѣжность и эластичность, вслѣдствіе чего оно превосходитъ всѣ до сихъ поръ изобрѣтенныя мыла.

Это чрезычайно душистое мыло, вошло во всеобщее употребленіе въ элегантномъ свѣтѣ, и вслѣдствіе своихъ несравненныхъ гигіеническихъ свойствъ рекомендуемо всѣми парижскими врачами.

ВЪ ТИФЛИСѢ У ЦУРИНОВА

КАПСЮЛИ ИЗЪ МАТИКО
АПТЕКАРЯ ГРИМО И Ко. ВЪ ПАРИЖѢ

Эти капсюли приготовляются изъ эфирнаго масла матико и копайскаго бальзама. Онѣ покрыты клейковинною оболочкою и потому не имѣютъ ни запаха ни вкуса.

Употребляются противъ гонореи.

Каждый флаконъ квадратной формы имѣетъ вокругъ горлышка подпись Grimault et Ce. — Продаются во всѣхъ аптекахъ Россіи. Избѣгать поддѣлокъ.

ГУАРАНА

ГРИМО И КОМП., АПТЕКАРЕЙ ВЪ ПАРИЖѢ.

Средство это, происходящее изъ Бразиліи, извѣстно подъ названіемъ Гуарана или Пауллинія и употребляется по предписанію врачей противъ мигреня и невралгіи.

Продается въ коробкахъ, содержащихъ каждая двѣнадцать пріёмовъ и каждый пріёмъ снабженъ подписью Grimault et Ce. Требовать настоящую Гуарану Гримо и Ко, потому что есть много поддѣлокъ.

ВЪ ТИФЛИСѢ У ЦУРИНОВА

Ընդունվում են պատուէրներ և փոխվում են՝ Ֆրակի ամբողջ զգեստը, դոմինոներ, դիմակներ և դիմակահանդէսների շորեր:

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Երևանեան հրապարակում, ԽԱՆ-ԲՕՎԻ մօտ:

ՍԱԼԻՑԻԼԵԱՆ
միջոց ատամների համար
Լ. Է. ԱԴԻԼՀԱՅՄ
ատամնաբուժի

... Գինը ատամների սալիցիլեան
էլիքսիր . . . 1 ր. 25 կ.
» փոշի . . . 1 » 25 »
» պաստա . . . 1 »
» մաստիք
(ատամների կրճելու համար) . . . 1
ատամների խոզանակ . . . 50 »

Այս ապրանքը ստացվում է և ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Յ. Ս. ՏՈՒՐԻՆՕՎԻ և մօտ:

Въ Тифлисѣ у Цуринова 4 (12)

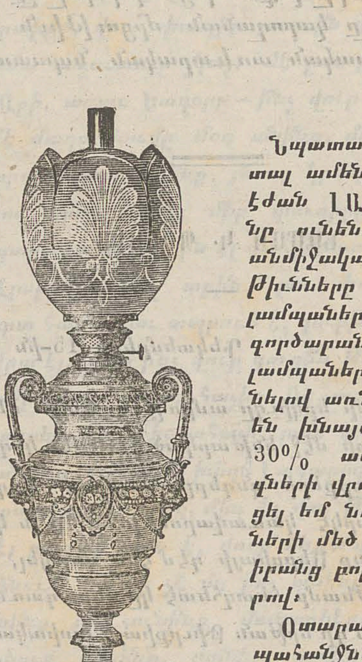

Նկատակ ունելով մեջ ... Լ. ԱՄՊԵԼՆԵՐ ... 30° ...

Փոքր և Մաքուր ... Ն. ՇԱՏՈՒՐԵԱՆ

4—5

ԱՄԵՆԱՀԱՍՏԱՏ ՄԻՋՈՑ
ՓՈՔՐ ԵՒ ՄԵԾ ՄՈՒՆԵՐ, ԽԼՈՒՐԴՆԵՐ ԵՒ ՄԻՋԱՏՆԵՐ ՈՉՆՉԱՑՆԵԼՈՒ, ՐՍ ԳՈՐԾՄԱՆ ՓՈՒՐԹՈՍ ՊԱՇՏՅՑ
ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՏԱՆ ՀԱՅԹԱՑԻՉ

... 1872 ... 1873 ... (Fortschritts—Medaille):

ՀՆԱՐԱՒՈՐ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐ Է ՄԻՋՕՆԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.

ԳՆԵՐԸ

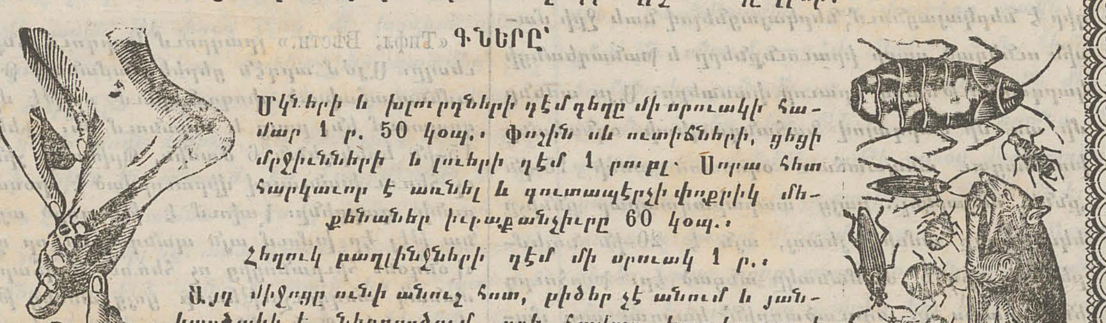

... 1 ր. 50 կօպ. ... 1 ր. ... 60 կօպ. ... 1 ր. ... 60 կօպ.

... ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. ԼԱՆԿՈՒ ... ԿՈՒՐԻՑԵՆԿՈՒ մօտ ... ՏՕՎԱՐԻՇՈՒԹԻՒՆԻ ... 37 (50)

Дозволено цензурою 22 Декабря 1876 г. Тифлисъ. Типографія Энфіаджіанцъ и К-о Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ